

התוצר והביקושים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת 1981 הוחשה הפעילות הכלכלית והתוצר העסקי עלה בכ-5 אחוזים, לאחר עלייה קטנה בלבד אשתקד¹. בשימושים המקומיים, שנצטמצמו אשתקד, ניכרה עלייה (6 אחוזים ויותר) במיוחד בצריכה הפרטית. היצוא הוסיף לגדול, תוך גידול משקלו בתוצר העסקי. ביבוא, שנצטמצם אשתקד, נרשמה עלייה, אבל רמתו נותרה עדיין נמוכה מהמתחייב מרמת הפעילות המקומית. בשוק העבודה נותר הרפיון בעינו, ושיעור האבטלה לא ירד. ההחשה השנה נבעה משני כוחות עיקריים: האחד – תגובת המשק לשפל, ששרר בו בשנה הקודמת, והשני – השפעת המדיניות החדשה שנקטה הממשלה מתחילת השנה, בעיקר בתחום המסוי. בכך הסתיימה התנודה, שחלה במשק בשנתיים האחרונות, שייחודה בהיותה קצרה מהמקובל ומובלת על-ידי שינויים חריפים בצריכה הפרטית.

השפל, שעבר על המשק והתמקד בראשית שנת 1980, הקיף את השימושים המקומיים ואת היבוא של הסקטור הפרטי. מקורו הראשון של השפל בתהליך התאמה בלהי השנה שקדמה לה. בראשית 1979 גדלו ביקושי הסקטור הפרטי במהירות, מתוך ציפיות כי ההאצה שהחלה תימשך ואף תגבר, עם מימוש תהליך השלום ועם ההיערכות החדשה של הצבא בנגב. בדיעבד התברר, כי ציפיות אלה היו מוגזמות, וההשקעות במלאים, בציד ובכלי רכב היו ללא צורך. למפנה בציפיות תרמה גם ההרעה הגדולה, שאירעה בתנאי הסחר של ישראל בסוף אותה שנה. תהליך ההתאמה שהתחייב מהתפתחויות אלה הביא לצמצום במגורים שונים. בהמשך הכריזה הממשלה על שינוי מדיניותה: ריסון התקציב, הורדה תלולה בסובסידיות וריסון עליית השכר הריאלי במגזר הציבורי. על כך נוספה מדיניות מוניטרית מצמצמת של בנק ישראל, שהביאה לעליית הריבית הריאלית ולצמצום חריף באשראי – במיוחד בזה המיועד לייצור מקומי.

¹ בין סדרת האומדנים האלטרנטיביים לתוצר המקומי של הסקטור העסקי בשנים האחרונות קיים פער, במיוחד בשנת 1980: אומדן התוצר מצד הענפים מורה על צמצום של כאחוז, בעוד שהאומדן מצד השימושים מצביע על עלייה של כ-3 אחוזים. מראש קשה להעריך איזהו האומדן המהימן יותר, עם זאת נראה, כי בשנת 1980 רוב האינדיקטורים במשק מורים שהאומדן מצד הענפים עדיף. שיעור הגידול הנגזר מצד השימושים מוטה כלפי מעלה בשל אומדן ההשקעה במלאי, שבו יש הרבה פעמים תיקונים רטרואקטיביים. נתוני ההשקעה במלאי בשנים 1979 ו-1980 אינם מתיישבים לא עם ניתוחי תשומה-תפוקה, ולא עם ההשפעה, שאמורה להיות לעלייה בריבית הריאלית אשתקד. לצורך הניתוח העדפנו אפוא להתייחס למוצע בין שני האומדנים בשנים האחרונות; לפי ממוצע זה, חלו שיעורי שינוי כמותי כדלקמן: ב-1977 – 1.2 אחוזים; ב-1978 – 5.8 אחוזים; ב-1979 – 4.2 אחוזים; ב-1980 – 0.8 אחוזים; ב-1981 – 5.1 אחוזים.

הסקטור הפרטי הגיב בצמצום הצריכה וההשקעות, שהתבטא בירידה ביבוא ובהאטה בייצור, תוך גידול באבטלה. ירידות בהיקף ההשקעה² או במלאים מיבוא בשנה מסוימת אופייניות לתהליכי התאמה כלכליים, אולם את ההתפתחות בשנת 1980 ייחדה ירידה ללא תקדים בצריכה הפרטית. ירידה זו הקיפה גם את כל סעיפי הצריכה השוטפת, והיתה מעבר למתחייב מהירידה בפועל בהכנסות ובשכר. גם היום, לאחר שנה נוספת, נותרה התפתחות חריגה זו ללא הסבר מלא, ואנו נוטים לייחסה להערכה לא-נכונה של הפרטים בדבר עוצמת השפעתה של המדיניות הכלכלית.

במחצית השנייה של שנת 1980, במיוחד לקראת סופה, החל תהליך התאוששות לתיקון הרמה הנמוכה – הן בצריכה הפרטית, הן בהשקעות וכמובן גם ביבוא. התפתחות זו אירעה למרות שהמדיניות הכלכלית לא השתנתה, כנראה משום שהתכדו הציפיות לריסון חריף בביקושי הממשלה. כך חזרה הצריכה הפרטית, במחצית השנייה של השנה, לרמה שלפני תחילת השפל, וגם ההשקעות במכונות ובציוד החלו גוברות ברביע האחרון של 1980. בראשית שנת 1981 שונתה המדיניות הפיסקלית פעם נוספת: חלה תפנית במדיניות המסוי, כך שבד עם המשך גידול מרוסן בפעילות הריאלית הישירה של הממשלה (אם כי הריסון לא היה באותו היקף כמו בשנה הקודמת).

מדיניות המסוי החדשה הקיפה שלושה תחומים: (א) המסוי העקיף, (ב) התמיכות למוצרי היסוד, (ג) המסוי הישיר. בתחום הראשון צומצמו במדה ניכרת שיעורים חריגים של מסים על מיגוון רחב של מוצרים, בייחוד מוצרים בני-קיימא לצריכה פרטית – פעולה העולה בקנה אחד עם שיקולי הטווח הארוך; בתחום השני היו עליות תלולות בשיעורי התמיכות, כתוצאה מאי התאמת מחיריהם של מוצרי היסוד לעליות המחירים הכלליות; בתחום המסוי הישיר, ירד שיעור מס ההכנסה, בעקבות תיקון של מדרגות המס (מעבר להתאמה השוטפת).

מדיניות זו של הממשלה, שנועדה בראש ובראשונה להורדת האינפלציה, הביאה אמנם להאטה בעליות המחירים בשווקים, בעיקר ברביע השני של השנה³, אולם טמנה בחובה גם השפעות אחרות. עודף הביקוש הממשלתי גדל מאוד, וגידולו תרם נזילות בהיקף חסר תקדים במחצית השנייה של השנה (ראה דיאגרמה ח'1). עיקר הגידול בעודף הביקוש נבע מהגידול בתמיכות, בעוד שהשפעתה של הפחתת שיעור המס העקיף הגדילה את היקף המס הנגבה. ההכנסה הפרטית הפנויה גדלה (כ-14 אחוזים, במונחי כוח קנייה) ועמה הצריכה והחיסכון הפרטיים. הגידול בחיסכון הפרטי השנה (למעלה מ-20 אחוזים, ריאלית) המשקף את יחס הפרטים לתנודות זמניות בהכנסתם השוטפת, עיקר חלק מהזרמת הנזילות, אולם הממשלה היטיבה את תנאי החיסכון הממוסד, ובכך הגדילה את חלקו של החיסכון הפרטי שעובר דרכה, שבו השתמשה השנה לצרכיה, והביאה לירידה בחיסכון הלאומי. חלק אחר של הנזילות נספג כאמצעות רכישת מטבע חוץ; זאת משום שהציבור פנה ליבוא נכסי צריכה (בעיקר בני-קיימא), בעידוד ישיר של הממשלה, שהפחיתה את שיעורי המס עליהם.

לסיכום ניתן לומר, כי מדיניות הממשלה בתחום המסוי החישה את ההתאוששות שהחלה בשלהי השנה הקודמת בביקושים המקומיים, והביאה להתרחבות נוספת בפעילות ובעיקר ביבוא. בולטת ההתרחבות בצריכה הפרטית, הכוללת, ככל הנראה, גם הקדמת רכישות של מוצרים בני-קיימא. עם זאת, אין רמתה של הצריכה בסוף השנה חורגת במדה משמעותית

² כולל רכישות מוצרי בני-קיימא, שדינן כדף השקעה.

³ ניתוח מפורט של השפעת מדיניות זו על עליות המחירים ראה בפרק ג': המחירים.

לוח ב'-1
המקורות והשימושים, 1979 עד 1981

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת											
במחיר		בכמות									
					ממוצע - 1974			ממוצע - 1968			
1981	1980	1981	1980	1979	1978	1977	1972	1981	1980	1979	
		(מיליוני שקלים, מחירים שוטפים)									
המקורות											
125.9	128.8	4.2	2.7	3.7	4.4	1.9	11.0	245,614	104,327	44,422	תוצר מקומי גולמי
117.8	135.0	9.8	- 6.6	3.5	10.6	- 0.3	11.2	166,980	69,838	31,813	יבוא סחורות ושירותים ¹
116.3	135.2	7.9	- 10.8	10.6	6.0	1.8	10.6	139,173	59,626	28,412	מזה: יבוא אזרחי של סחורות ושירותים
122.6	130.9	6.4	- 1.0	3.6	6.8	1.0	11.0	412,594	174,165	76,235	סך המקורות
השימושים											
118.4	129.3	10.5	- 3.2	7.1	7.4	3.0	7.2	149,750	62,037	27,956	צריכה פרטית
131.6	127.4	7.7	7.6	- 8.7	12.1	- 5.2	10.0	92,691	37,162	15,187	צריכה ציבורית
צריכה ציבורית למעט יבוא											
134.2	124.9	2.8	1.7	1.9	2.5	- 2.6	8.7	64,884	26,950	11,786	ביטחוני ישיר
121.0	137.8	- 1.0	- 17.4	12.8	1.1	- 5.5	18.4	51,496	23,539	11,988	השקעה גולמית מקומית
129.8	132.1	2.1	- 9.6	13.9	5.1	- 7.9	19.4	57,068	24,326	11,598	מזה: השקעה למעט השינוי במלאי
השימושים המקומיים למעט יבוא ביטחוני											
122.0	130.0	6.5	- 5.4	7.2	4.9	- 0.4	10.2	266,130	112,526	51,730	ערך היצוא בשוק המקומי ²
122.1	129.3	3.9	6.3	3.3	5.2	9.8	13.2	118,657	51,427	21,104	סך השימושים למעט יבוא ביטחוני ישיר
121.9	130.5	5.8	- 2.3	6.2	5.0	2.0	10.9	384,787	163,953	72,834	סך השימושים
122.6	130.9	6.4	- 1.0	3.6	6.8	1.1	11.0	412,594	174,165	76,235	תשלומים לגורמי ייצור
בחן ארץ נטו											
117.0	135.3	- 7.5	2.6	24.8	14.7	- 2.1	11.0	8,516	4,242	1,758	תוצר לאומי גולמי (במחירי שוק)
126.5	128.5	4.6	2.7	3.0	4.1	2.1	10.9	237,098	100,085	42,664	תוצר מקומי גולמי של הסקטור העסקי
120.7	137.7	5.3	3.0	3.5	4.5	1.1	12.2	171,999	74,038	30,248	למעט דיור (במחירי שוק) ³

(1) היבוא על בסיס ס"פ, והוא אינו כולל תשלומים לגורמי ייצור בחו"ל ותשלומי ריבית של הסקטור הציבורי.
(2) יצוא על בסיס ס"פ, היצוא אינו כולל תקבולים מגורמי ייצור בחוץ לארץ ותקבולי ריבית של הסקטור הציבורי.
(3) תוצר מקומי גולמי למעט התוצר של שירותים ציבוריים ומלכ"ר ולמעט תוצר של שירותי דיור.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מ ה ת ת ה ת ת ת

מהמתחייב ממגמת הגידול ארוכת הטווח⁴. בהשקעות לא פיצה הגידול שחל השנה (5 אחוזים בהשקעות בענפי המשק) על צמצומן אשתקד (בשיעור של 18 אחוזים)⁵, ואילו בפעילות העסקית נרשמה עלייה של כ-5 אחוזים, המשקפת בחלקה פיצוי על הקיפאון אשתקד.

בצד ההתרחבות בביקוש המקומי, הוסיף וגדל היצוא (למעט ענף היהלומים, השרוי במשבר עולמי), והוא עלה השנה בכ-8 אחוזים, לאחר עלייה בת 6 אחוזים ויותר בשנה הקודמת, וחלק הערך המוסף של היצוא בתוצר העסקי המשיך לגדול. התפתחות זו כוללת על רקע ההאצה בשימושים המקומיים, המביאה לעתים לפגיעה במגמת ההתרחבות ביצוא (למשל בשנת 1978), בעיקר על רקע השפל השורר בשוקי העולם זה שנתיים.

לעומת ההחשה הכללית שהתרחשה במשק, לא היתה התאוששות משמעותית בשוק העבודה, והרפיון המאפיין שוק זה מאז סוף שנת 1979 נמשך. הגידול בתוצר לא לווה בגידול בביקוש לעובדים (היקף המועסקים בסקטור העסקי עלה רק באחוז אחד), והתמיד שיעור האבטלה הגבוה, יחסית למשק הישראלי — 5.1 אחוזים. נראה אפוא, כי מצד היצע העובדים לא היתה מניעה לגידול רב יותר בתוצר.

מן הראוי לציין, כי הרכב הביקושים של הסקטור הפרטי ורמת הפעילות המקומית הושפעו מהמדיניות המרסנת, שמנהל הבנק המרכזי בשנתיים האחרונות. יעדה העיקרי של מדיניות זו הוא לבלום את האינפלציה בעזרת צמצום הביקוש, אולם בשל היקף הנכסים הפיננסיים של הפרטים, פוגעת מדיניות זו בעיקר בביקוש להשקעות ולמלאים ופחות בצריכה פרטית. עם זאת, גדל בשנים האחרונות כמדה ניכרת הביקוש לאשראי של הסקטור העסקי, בשל הכדאיות שבפעילות פיננסית; כדאיות זו גברה עקב מערכת המסים הנוכחית, שאינה מתאימה לתנאי אינפלציה. הגבלת כמותו של האשראי הביאה לירידה חריפה עוד יותר באשראי המיועד לפעילות יצרנית, והיו לה, אם כן, השפעות מרסנות על הצמיחה במשק.

למרות ההתאוששות שחלה בפעילות המשק בשנה האחרונה, לא הגיעו שיעורי הצמיחה לשיעורים שידע המשק בעבר. אין ספק, כי להאטת הצמיחה תרמו גם סיבות חיצוניות: משבר הדלק העולמי ואי-הוודאות הגוברת בעולם, בשל ההתפתחויות הכלכליות שבאו בעקבותיו, וכן הכבדת נטל הביטחון מבית והתמעטות העלייה ארצה. אולם להשפעות אלה חברו השפעות המדיניות הכלכלית: המעורבות הגוברת של הממשלה בתחום התחלקות ההכנסות הביאה לגידול בשיעור המסוי ברוטו על התפוקה, בצד אי-שינוי בשיעור המסוי נטו, ומשמעותו של דבר תמריץ שלילי לייצר. זאת ועוד: השינויים התכופים, שהתחוללו כמהלך תקופה זו במדיניות הכלכלית (למשל בתחום מדיניות שער החליפין), הגבירו את אי-הוודאות במשק.

הגידול הניכר בעודף הביקוש של הממשלה (כתוצאה מהכבדת הנטל הביטחוני ומעליות מתמשכות בצריכה האזרחית), שלא לווה בהרחבה מתאימה של היקף המסוי נטו (משקלו בתוצר נשאר קבוע), הביאו הן לאינפלציה גבוהה והן לחיסכון ציבורי שלילי גדול. מעורבות הממשלה בשוק ההון — תוצאה מהיותה הלווה הכמעט-בלעדי ממשקי-הבית החוסכים והלווה העיקרי בחוץ לארץ — הפכו אותה לגורם המרכזי שדרכו מועברת מרבית החיסכון הפרטי למשקיעים; במשך השנים השתמשה הממשלה בחלק גדול מחיסכון זה לצריכה ציבורית במקום להשקעות, ולכן, אף ששיעור החיסכון הפרטי במשק גבוה, יחסית, הרי שיעור ההשקעה המקומית אינו גדול. עם זאת קשה לדעת אם זהו שיעור נאות, אך ניתן לומר, שבהקצאת ההשקעות קיים עיוות, הנובע מהעדר שוק הון חופשי וחסר פניות: למגזרים מסוימים במשק (בעיקר מפעלים באזורי פיתוח המייצרים ליצוא) ניתנה תמיכה נרחבת באמצעות מענקים והלוואות בתנאים מועדפים —

⁴ דיון מפורט ראה בסעיף 4 להלן.

⁵ דיון מפורט ראה בסעיף 3 להלן.

וכך גדל מלאי ההון הזה מעבר לאופטימום, מנקודת מבט כלכלית. לעומת זאת במגורי המשק האחרים, היה היקף ההשקעות נמוך יתר על המדה, בשל העדר מתמיד של אפשרות לגייס הון לטווח ארוך, ובשנתיים האחרונות – גם בשל הריסון המוניטרי, שהעלה את שער הריבית בשווקים והכביד עוד יותר.

2. הצריכה הציבורית⁶

בצריכה הציבורית המקומית נרשמה בשנת 1981 עלייה ריאלית של כ-3 אחוזים, המורכבת מעלייה בת כאחוז בצריכה האזרחית ומעלייה בת 4 אחוזים בצריכה הביטחונית. היבוא הביטחוני גדל בכמותו ב-20 אחוזים ויותר, בעיקר עקב סיום היערכות צה"ל בנגב. גם בשנת 1981 הנוכחה – מדיניות של צמצום בסך ההוצאה הציבורית, וגם הפעם התברר, בדיעבד, שמדיניות כזאת היא קשה לביצוע, ולפיכך הושג הצמצום העיקרי בתחום ההשקעה הציבורית. גם ב-1980 התרכז הריסון בהשקעה, אולם היתה הצלחת-מה בריסון הצריכה האזרחית, אי-גידול במספר המועסקים וירידה בקניות האזרחיות. לעומת זאת השנה גדל במקצת מספר המועסקים, תוך עלייה בשכר הריאלי ועלייה של כ-2 אחוזים בקניות בסקטור האזרחי.⁷ נראה אפוא, כי לא נמשך התהליך המיוחל, של הקלת לחצה של הצריכה הציבורית האזרחית על המקורות העומדים לרשות המשק.

נטל הביטחון המקומי נשאר כבד גם השנה, ומשקל הצריכה הביטחונית המקומית במחירים שוטפים בתל"ג היה 15 אחוזים (לאחר 14 אחוזים בשנה שעברה). גידול הצריכה הביטחונית משקף גידול בקניות המקומיות (8 אחוזים) וגידול דומה בהיקף הבינוי הביטחוני, מצד אחד, וירידה במספר המועסקים בסקטור זה (4 אחוזים) – מצד שני. העלייה בקניות ובבינוי של משרד הביטחון משקפת בחלקה את השלמת פינוי סיני ואת סיום בניית שדות התעופה בנגב, והיא, ככל הנראה, חריגה. לעומת זאת נובעת הירידה במספר המועסקים במערכת הביטחון ממדיניות צמצום כוח האדם בסקטור זה, ויש לברך עליה.

לסיכום ניתן לומר, שהתפתחות הצריכה הציבורית המקומית השנה לא הגבירה את חלקה הכולל במקורות, עם זאת, לא היה בה פתח לפתרון הבעיות הבסיסיות של המשק: לא הוקל הלחץ הריאלי של הסקטור הציבורי על התוצר, שיכול גם לאפשר הפחתת המסוי הכולל בעתיד, וכך לזרוז את צמיחת הסקטור העסקי.

3. ההשקעות⁸

ההשקעה בנכסים קבועים עלתה השנה בכ-2 אחוזים, לאחר שירדה אשתקד בשיעור ניכר – כ-10 אחוזים. עלייה קלה זו מבטאת גידול של כ-5 אחוזים בהשקעות הסקטור העסקי, אי שינוי בהשקעות הסקטור הציבורי וירידה קלה בכנייה למגורים. בשתי השנים האחרונות חל צמצום חריף ברמת המלאים, והשנה התמקד הצמצום ביהלומים. הגידול בהשקעות הסקטור העסקי

⁶ סעיף זה נדון כאן בקצרה; לפירוט נרחב של התפתחות הצריכה הציבורית, ראה פרק ה': הסקטור הציבורי.

⁷ אומדני החשבונאות הלאומית מורים אמנם, כי מספר העובדים בסקטור הציבורי האזרחי עלה השנה במעט, אולם אומדנים אלו עומדים בסתירה לנתוני סקרי כוח אדם, המצביעים על גידול של קרוב ל-4 אחוזים ועל עלייה במשקלם של עובדי הסקטור הציבורי בסך המועסקים.

⁸ הדיון בסעיף זה יתמקד בהשקעות בענפי המשק. לדיון מפורט יותר בהשקעה בכנייה למגורים – ראה פרק ו': ענפי המשק, סעיף הבנייה.

לוח ב' 2
ההשקעה הגולמית לפי סוג הנכס, 1979 עד 1981

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת									
במחיר			בכמות						
1981	1980	1979	1981	1980	1979	1981	1980	1979	
(אחוזים)			(מיליוני שקלים, מחירים שוטפים)						
133.3	156.6	106.0	- 1.2	8.5	15.6	23,994	10,406	3,738	1. מבני מגורים
133.4	156.3	103.6	- 1.0	- 1.7	13.1	17,452	7,553	2,996	מזה: בנייה פרטית
133.1	158.8	117.9	- 1.6	48.6	26.6	6,542	2,853	742	מזה: בנייה ציבורית
138.8	123.8	87.5	- 6.9	- 12.2	- 6.7	10,803	4,861	2,473	2. בנייה שלא למגורים ועבודות עפר
135.0	122.6	88.5	- 10.8	- 14.0	- 3.1	5,792	2,764	1,444	מזה: בנייה שלא למגורים
143.3	125.4	86.3	- 1.8	- 9.6	- 11.2	5,011	2,097	1,029	מזה: עבודות עפר
135.0	145.8	97.8	- 3.0	0.0	5.3	34,797	15,267	6,211	3. סך כל הבנייה (1)+(2)
120.8	115.9	66.2	7.6	- 13.3	18.2	17,416	7,330	3,914	4. מכונות וציוד
123.0	125.1	73.0	7.0	0.8	7.2	5,692	2,386	1,051	מזה: מייצור מקומי
119.7	115.1	61.9	7.9	- 19.7	24.0	11,724	4,944	2,863	מזה: מיבוא
125.9	109.7	61.5	24.3	- 44.0	57.8	4,855	1,729	1,473	5. כלי תחבורה
						777	59	407	מזה: אניות ומטוסים
129.7	132.1	83.3	2.1	- 9.6	13.9	57,068	24,326	11,598	6. סך השקעה בנכסים קבועים (3)+(4)+(5)
						- 5,572	- 787	390	7. השינוי במלאי
120.9	137.8	73.0	- 1.0	- 17.4	12.8	51,496	23,539	11,988	8. השקעה גולמית מקומית

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

משקף התפתחות שונה בהשקעות במכנים מזה, ובהשקעות במכונות וציוד מזה. ההשקעות במכונות וביציוד עלו בכ-8 אחוזים בכמותן, עלייה המשתלבת במגמה ארוכת טווח של גידול חלקם במלאי ההון. בפעילות הבנייה שאינה למגורים נמשכה הירידה; השנה היא הצטמצמה בכ-7 אחוזים, והתמקדה בסקטור הציבורי.

רמת ההשקעה נגזרת משיקולי הפירמות להתאים את מלאי ההון והתפוקה שלהן לביקושים שהן צופות. כך שהיא משקפת גם את הצורך בהחלפת נכסי השקעה שהתיישנו. הגידול במלאי ההון בסקטור העסקי (למעט כלי תחבורה, אשר בהשקעות בהם חלות תנודות קיצוניות) היה השנה נמוך במקצת, בכל רכיביו; כך עלה סך מלאי ההון השנה בשיעור של 3.7 אחוזים, לעומת 4.1 אחוזים בשנה הקודמת. ההשקעות במכנים וביציוד עלו בשיעורים של 3.0 ו-4.6 אחוזים, בהתאמה, לאחר גידול של 3.3 ו-5.0 אחוזים אשתקד. ההשקעה במכונות וביציוד מושפעת מהשינויים ברמת התוצר בשנים הקודמות: כך מתבטא הקיפאון בתוצר בשנים 1975 עד 1976 ו-1979 בפיגור של שנה ברמת ההשקעה, כלומר בשפל בהשקעות בשנים 1976 עד 1977 ו-1980, ואילו העלייה בהשקעות ב-1979 משקפת את התאוששות התוצר ב-1978. לאור זאת מובנת אף ההתפתחות ב-1981: הגידול בהשקעות במכונות וביציוד בשנה זו (8 אחוזים) בעיקר במחצית השנייה, משקף בחלקו תגובה להתאוששות מהשפל בשנה הקודמת.

השקעות ומלאי הון בענפי המשק

את התפתחות ההשקעות ומלאי ההון בתקופה האחרונה יש לבחון לאור ההאטה החריפה, שחלה בעשור האחרון בקצב הגידול של תוצר הסקטור העסקי. בשנים 1965 עד 1972 הגיע שיעור הגידול הממוצע של תוצר זה לכ-9 אחוזים, בעוד שבעשור 1972 עד 1981 הוא צומצם ל-4 אחוזים ומטה. שיעור גידולו של סך מלאי ההון והיקף ההשקעה במכנים ירדו אמנם בהתמדה בעשור האחרון, אולם בעוצמה פחותה מזו של הירידה בקצב גידול התוצר, ותוך כדי עלייה בשיעור גידול מלאי המכונות והציוד. תופעה זו משתקפת בהתרחבות ניכרת של ההון ליחידת תוצר, בשיעור של 28 אחוזים בסקטור העסקי, ובמרבית הענפים⁹ ניכרו שיעורי עלייה מרשימים בהון ליחידת תוצר. התפתחות זו הביאה להשערה בדבר קיום רמה מופרזת של השקעות, שאינן מנוצלות בצורה יעילה. השערה זו נתמכה בעובדה, שהיחס בין צריכת חשמל לבין יחידת הון בתעשייה (המשמש כאינדיקטור לניצול ההון) ירד בכ-23 אחוזים במהלך התקופה. אחת הסיבות העיקריות, שהסבירו התפתחות זו בעבר, היתה התמיכה הרבה שניתנה להשקעות, בין היתר במסגרת החוק לעידוד השקעות הון, תמיכה שגדלה עם האצת האינפלציה.

מלאי ההון והתוצר – שיעורי שינוי ממוצעים (אחוזים)

התקופה	סקטור עסקי ¹				תעשייה			
	מכנים	ציוד	סך הכול	תוצר	מכנים	ציוד	סך הכול	תוצר
1972 – 1965	6.8	6.9	6.9	9.3	7.8	6.7	7.1	10.3
1981 – 1972	4.9	8.0	6.2	3.6	5.5	8.2	7.4	4.0

(1) ללא כלי תחבורה.

⁹ כ-90 אחוזים בענף הבנייה, 34 אחוזים בתעשייה – בציוד תעשייתי עלייה בת 45 אחוזים, 25 אחוזים במסחר ו-11 אחוזים בחשמל ומים. בענף החקלאות חלה ירידה קלה במשך התקופה.

סברה אחרת מתבססת על שילוב התופעה של עלייה מתמשכת בהון ליחידת תוצר, תוך ניצול בלתי יעיל שלו, בצד גידול מתמיד בהשקעות בציוד בענפי המשק וירידה בהשקעות במבנים; לפי סברה זו, מלאי ההון בפועל לא גדל במהירות, והשינויים בו נובעים בחלקם מהטיה שיטתית כלפי מטה באומדן הגריטה, שנובע מהנחה על משך חיים כלכלי ארוך מדי של מכונות וציוד. סברה זו מתבססת על הקדמה אפשרית בהחלפת מכונות עתירות שימוש באנגריה, בעקבות משבר הדלק, על שיפורים טכנולוגיים מואצים, וכן על עידוד השקעות בפרויקטים

לוח ב'-3
ההשקעה הגולמית בנכסים קבועים לפי ענף, 1978 עד 1981

1981	1980	1981	1980	1979	1978	1981	1980	
העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת								
במחיר			בכמות					
(אחוזים)						(מיליוני שקלים)		
148	116	-5.3	-17.4	3.5	6.2	2,369	1,008	1. חקלאות ¹
137	116	7.8	17.5	21.2	17.9	1,015	396	2. מים
126	118	2.6	-18.0	4.7	14.5	7,358	3,191	3. תעשייה
131	107	-6.5	-32.0	233.3	28.2	793	368	4. ציוד בנייה
113	120	-5.7	15.2	3.2	14.0	2,874	1,430	5. חשמל
142	111	5.4	-30.6	41.2	10.7	8,468	3,319	6. תחבורה ותקשורת
121	119	21.3	-9.0	7.3	-5.1	3,972	1,481	7. שירותים פרטיים ²
127	114	5.5	-17.7	18.8	9.8	26,850	11,193	8. הסקטור העסקי ² (1) עד (7)
128	123	0.1	-19.2	-5.4	5.3	6,225	2,728	9. שירותים ציבוריים ²
127	116	4.6	-18.0	13.2	8.7	33,074	13,920	10. ענפי משק (8)+(9)
133	157	-1.2	8.5	15.6	-2.0	23,994	10,406	11. בנייה למגורים
133	156	-1.0	-1.7	13.1	5.0	17,452	7,553	מזה: בנייה פרטית
133	159	-1.6	48.6	26.6	-24.3	6,542	2,853	בנייה ציבורית
130	132	2.1	-9.6	13.9	5.1	57,068	24,326	12. סך ההשקעה בנכסים קבועים (10)+(11)

(1) כולל חקלאות, ייעור והכשרת קרקע וכן השקעה במלאי בעלי חיים.
 (2) בשל העדר נתונים ישירים על התחלקות ההשקעה בציוד מייצור מקומי בין ענפי המשנה של השירותים, החלוקה המופיעה כאן בין שירותים עסקיים לציבוריים הוא אומדן של בנק ישראל. לצורך אומדן זה הונח, שההשקעות בציוד מייצור מקומי מתפלגות כדומה להשקעות בציוד מיבוא. השירותים הציבוריים כוללים ממשלה, רשות מקומיות, סוכנות ומלכ"ר.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב-4
 התפתחות מלאי ההון לפי ענפים, 1960 עד 1982

1981 (מחירים שוטפים)		השינוי במלאי ההון ב-1981 (במחירי 1975)										
מלאי	גרס	מלאי הון		מלאי הון		ממוצע — 1972			ממוצע — 1965			
		בתחילת 1982	גריטה במשך 1981	השקעה כמשך 1981	בתחילת 1981	1982	1981	1980	1982	1972	1965	
העלייה או הירידה (—) בכמות, שנה לעומת קודמתה												
(מיליוני שקלים)						(א ח ו ז י ם)						
2,533	1,137	2,133	45	90	2,088	2.1	2.8	4.1	4.2	3.4	6.0	חקלאות
607	101	936	4	41	899	4.1	3.9	3.3	2.7	3.0	9.9	מים
6,956	3,104	4,684	125	297	4,512	3.8	4.2	6.2	7.0	7.1	9.9	חעשייה
888	786	347	31	31	347	0.1	2.1	10.0	4.2	2.9	14.2	ציוד בנייה
1,378	544	1,280	22	120	1,182	8.3	9.8	9.0	8.5	6.2	7.7	חשמל
8,441	10,756	5,112	359	306	5,165	-1.0	0.3	3.8	4.7	11.5	15.1	תחבורה ותקשורת
2,912	1,823	1,653	71	155	1,569	5.3	4.0	5.2	6.5	10.3	16.0	שירותים פרטיים
23,715	18,251	16,144	657	1,040	15,761	2.4	3.0	5.1	5.6	7.7	10.6	סך כל הסקטור העסקי
2,353	2,292	4,809	89	228	4,670	3.0	3.4	5.2	7.9	12.0	15.8	שירותים ציבוריים
26,067	20,543	20,953	746	1,268	20,431	2.6	3.1	5.1	6.1	8.4	11.3	סך כל ענפי המשק
10,826	862	13,897	26	731	13,193	5.3	5.7	5.5	7.7	7.2	9.7	בתי מגורים
36,893	21,405	34,851	772	1,999	33,624	3.6	4.1	5.3	6.7	8.0	10.7	סך כל הנכסים הקבועים

(1) מלאי הון לתחילת השנה.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

שאורך חייהם הכלכלי קצר יותר (ראה סעיף המימון). בחינת ההשפעה של משך חיים כלכלי קצר יותר על מלאי ההון כתעשייה מצביעה על כך, שקצב השינוי בהון ליחידת תוצר נמוך מהנרשם. בולטים במיוחד השינויים בשנתיים האחרונות: לעומת גידול של כ-5 אחוזים לשנה במלאי ההון לפי החישוב המקובל, גידול של כ-1.5 אחוזים לפי חישוב אלטרנטיבי¹⁰.

לסיכום ניתן לומר כי, הנתונים הקיימים מצביעים על כך, שרמת ההשקעות גבוהה מדי, אולם אם נקבל את ההנחה על התקצרות אפשרית באורך החיים הכלכלי, נמצא, כי עודף מלאי ההון מצומצם בהרבה מזה הנמדד כיום. תופעה זו מתיישבת עם הטענה, כי רמת ההשקעות בתחומים שונים מושפעת לרעה מאי הוודאות הגבוהה שהמשקיע עומד בפניה, שגדלה בשנים האחרונות, מצד אחד, ומחוסר האפשרות לגייס הון בשוק חופשי חסר פניות, מהצד השני.

ההשקעות במכנים שאינם למגורים ירדו השנה ב-7 אחוזים, בהמשך למגמה שאיפיינה השקעות אלה משנת 1975. צמצום ההשקעות חל בעיקר בשירותים הציבוריים, ומתמקד ברשויות המקומיות, שהשקעותיהן במכנים פחתו ב-25 וב-21 אחוזים בשנים 1980 ו-1981 בהתאמה. צמצום דומה ניכר בכניית מוסדות רפואה, בנייני ציבור ושירותים ממשלתיים. בשש השנים האחרונות הסתכמה הירידה בהשקעות במכנים בשירותים הציבוריים כשיעור שנתי ממוצע של כ-11 אחוזים, ובתחום זה מתבטא עיקר מדיניות הריסון התקציבי בשנים האחרונות. תהליך זה של צמצום השקעות התאפשר, במדה רבה, על רקע הצמיחה המהירה ביותר שאיפיינה את מלאי ההון בשירותים הציבוריים (10 אחוזים ומעלה בכל אחת מהשנים 1960 עד 1976), ומכאן שגם לאחר הצמצום ברמת ההשקעות בשנים האחרונות, עדיין ניכר במלאי גידול שנתי ממוצע של כ-5 אחוזים, בתקופה 1976 עד 1981.

ניתוח ההשקעות לפי הסקטור היוזם (לוח ב'-2א') מצביע על כך, שהשקעות הסקטור הציבורי במכנים, בהגדרה רחבה יותר¹¹, ירדו השנה ב-13 אחוזים. ירידה זו משקפת גם את הקטנת השקעות התשתית של הסקטור הציבורי בכבישים, בנמלים ובשדות תעופה. עם זאת, מעיד הדבר גם על גידול אטי בהשקעות במכנים של חברות הסקטור הציבורי¹², שהתפתחו כקצב מואט בשנות השבעים. ההשקעה כנכסים קבועים בענפי המשק, למעט כלי תחבורה, עלתה השנה בקרוב ל-2 אחוזים, כתוצאה מגידול של כ-7 אחוזים בהשקעות הסקטור הפרטי, ומיירדה קלה בהשקעות הסקטור הציבורי וחברותיו. יש לציין, כי תגובת השקעות הסקטור הפרטי לשינויים בפעילות מהירה יותר, ומכאן שיעורי השינוי הגדולים בהשקעותיו, הגם שהשקעות הסקטור הציבורי וחברותיו התפתחו אמנם בכיוון דומה (למעט בשנה זו), אך עוצמתם שונה.

מימון ההשקעות¹³

סך האשראי לזמן בינוני וארוך לסקטור העסקי לא השתנה כמעט בכל אחת משתי השנים האחרונות, בעוד שהשקעותיו של הסקטור עלו ב-5 אחוזים ומעלה, לאחר ירידה חריפה של 18 אחוזים, בשנה הקודמת. הקשר בין האשראי הניתן לענפים השונים לבין השקעותיהם באותה

¹⁰ כבדיקה הונח כי אורך החיים הכלכלי של ההשקעות, הוא 10 שנים, לעומת 14 שנים בחישוב המקובל.

¹¹ הכוללת, נוסף על השירותים הציבוריים ועל בניית מוסדות ציבור, חינוך, רפואה וכנייה כרשויות, גם מפעלים ממשלתיים (רכבת, נמלים, שדה תעופה ודואר) וכן את ההשקעות בכבישים, בייצור ובהכשרת קרקע.

¹² חברות הסקטור הציבורי: חשמל, מים וחברות ממשלתיות כתעשייה, בתחבורה ובשירותים.

¹³ בדיון במימון ההשקעות, קיימים קשיים רבים, הנוצעים בכמה גורמים. הראשון בהם נובע מההנחה, שהאשראי לזמן בינוני וארוך מממן כולו השקעות. הנחה זו היא חזקה מדי, ולכן סביר להניח, שמחסור באשראי לזמן קצר יגדיל את השימוש במקורות מימון לטווח ארוך, וכן שמקורות אלה מממנים גם פעולות פיננסיות אחרות, נוסף על השקעות. זאת ועוד: נתונים על המימון ועל ההשקעות מתקבלים ממקורות שונים, ולא תמיד הם חופפים אלה את אלה. עם זאת נראה, כי ניתן לעמוד על השפעות שונות של דרכי המימון על מבנה ההשקעות ועל היקפן.

שנה אינו ברור: כך גדל השנה האשראי בתעשייה ב-43 אחוזים ריאלי, ואילו ההשקעות עלו עלייה קלה בלבד. הגידול באשראי לתעשייה מקורו בעלייה ניכרת בהלוואות כמטבע חוץ (מכ-100 מיליון שקלים לפי עשרה ויותר), לאחר מתן היתר למשקיעים לקבל הלוואות אלה יחד עם הלוואות פיתוח, אפשרות שלא היתה קיימת בעבר. נראה, שיש בגידול זה החלפת אשראי לזמן קצר, שעל לקיחתו הוטלו מגבלות אפקטיביות יותר בשנה זו.

במהלך השנה הוחל בהפעלת החוק לעידוד הבנייה להשכרה וכן החוק לעידוד השקעות הון בחקלאות. השפעת החוק הראשון על היקף הבנייה טרם ניתנת להערכה, עקב מספרן המועט של דירות להשכרה שבנייתן הושלמה, בעוד שהחוק השני השפיע, ככל הנראה, השפעה זעומה על היקף ההשקעות.

מעורבות הממשלה בתחום מימון ההשקעות מתבטאת, בין היתר, במתן אשראי באופן ישיב דרך תקציבה, בהלוואות פיתוח וכן במענקים להשקעות, במסגרת החוק לעידוד השקעות הון. במהלך שנות השבעים, ובמיוחד משנת 1974 ואילך, היו גלומות בהלוואות הפיתוח שהעניקה הממשלה (ושיעור הריבית עליהן לא הותאם להתפתחות האינפלציה) תמיכות למשקיע, שנבעו מהפערים בין הריבית הזולה שעליו לשלם, לבין ריבית ריאלית סבירה ושיעור אינפלציה צפוי¹⁴. החל בשנת 1979, עם החלטת הממשלה על הצמדת הלוואות הפיתוח, צומצמה התמיכה. למענקים ישירים ועקיפים אלה השלכות על מבנה ההשקעות ועל היקפן.

המענקים, הניתנים בשיעור קבוע מהפרויקט המאושר (בהתאם לאזורי הפיתוח), משפיעים על בחירת פרויקטים, שאורך חייהם הכלכלי קצר יותר, מאחר ששיעור התשואה של המשקיע עולה ככל שמשך החיים הכלכלי קצר¹⁵, ולפיכך העדיפו המשקיעים השקעה בציוד על פני השקעה במבנים, וכן העדיפו סוגי ציוד שאורך חייהם הכלכלי קצר יותר. טענה זו משתלבת בממצא של עליית משקל הציוד בהשקעות (עקב הצורך להחליפו בתדירות רבה יותר). מתוך הלוואות הפיתוח שניתנו ב-1981, רק 15 אחוזים היו בלתי צמודות, כך שתהליך הצמדת הלוואות הפיתוח הגיע למיצוי מלא¹⁶. למרות עליית משקל הלוואות הצמודות, לא פחת השנה ניצול הלוואות הפיתוח, ומשקלן בהשקעות בתעשייה לא השתנה. יש להניח, כי ההשפעה שתהיה להצמדת הלוואות הפיתוח על צמצום בלקיחת הלוואות בעתיד ועל סך ההשקעות בתעשייה תהא הפוכה מהשפעת אי הצמדה בעבר, ומהשפעת המענקים הישירים על הגידול בהשקעות. בדיקה של השפעות אפשריות שהיו בעבר למענקים ולהלוואות הפיתוח על היקף ההשקעות, מעלה השערה, כי פרויקטים, שאורך חייהם הכלכלי ארוך יחסית ושיעור התשואה שלהם למשק שלילי¹⁷, לא היו אמורים להתבצע בידי המשקיע. ככל שגדלה עדיפותו של הפרויקט למשק, כן יזכה לעידוד רב יותר ממענק באותו שיעור. עם זאת, כאשר אורך החיים הכלכלי מתקצר, הופכים פרויקטים שאינם כדאיים למשק, להיות רווחים למשקיע.

¹⁴ דיון מקיף באומדן סך המענקים הצפויים והבלתי צפויים. הגלומים בחוק לעידוד השקעות הון והלוואות הפיתוח שבצדו, מצוי במאמרם של א' ליטוין ול' מרידור, "אומדן ה'מתנה' הגלומה בעידוד ההשקעות בישראל", סקר בנק ישראל מס' 54, ירושלים, 1982.

¹⁵ דיון מפורט בהשפעת המענקים על אורך החיים הכלכלי של פרויקטים ועל שיעור התשואה שלהם, ראה: ח' לוי ומ' סרנט, "תמריצים להשקעות והקצאת המקורות כמשק", רבעון לכלכלה מס' 87.

¹⁶ כ-48 אחוזים מהאשראי הוענק בתנאי צנרת, שהם הצמדה ב-100 אחוזים לדולר, או ב-70 אחוזים למדד המחירים לצרכן, ובתוספת ריבית של 2 אחוזים לכל היותר.

¹⁷ בחישוב, שבו המענק הכולל הוא 42 אחוזים מערך הפרויקט, ואורך החיים הכלכלי שלו 14 שנה, ובהתעלמות משיקולי מס, הפועלים בצורה מורכבת ולשני הכיוונים — עולה, כי פרויקט בעל שיעור תשואה שלילי לא יהפוך להיות בעל שיעור חיובי הכדאי למשקיע.

4. הצריכה הפרטית

בשנת 1981 עלתה הצריכה הפרטית לנפש בכ-9 אחוזים. הצריכה לנפש למעט מלכ"ר ודויר¹⁸ עלתה בכ-12 אחוזים. עלייה חריגה זו נובעת בחלקה מהגידול בהכנסה הפנויה (שעלתה בכ-12 אחוזים לנפש), בחלקה — מתהליך התאמה מפצה על הירידה חסרת התקדים בשנה הקודמת, ובחלקה — ממדיניות הפחתת שיעור המסים העקיפים על מוצרים בני-קיימא. כ-40 אחוזים מעליית הצריכה הפרטית נובעים מגידול ברכישת מוצרים בני-קיימא: רכיב זה, שמשקלו בסך הצריכה הוא קטן, עלה בשנת 1981 בכ-37 אחוזים לנפש. צריכת מוצרים שוטפים עלתה בכ-7 אחוזים לנפש — שיעור שהוא הגבוה ביותר מאז 1968; צריכת שירותים עלתה בכ-3 אחוזים לנפש — שיעור הדומה לזה של השנים האחרונות¹⁹. למרות העלייה הגבוהה בצריכה הפרטית בשנת 1981, הרי בממוצע שנתי עלתה הצריכה הפרטית בשנתיים האחרונות רק בכמחצית מהגידול בהכנסה הפנויה (3.5 אחוזים לעומת 6.4 אחוזים, בהתאמה), דבר המתבטא בעלייה רצופה של שיעור החיסכון בשנתיים האחרונות.

השנתיים האחרונות מאופיינות בתנודה חזקה בצריכה הפרטית; תנודה זו אינה תואמת את אופיו של מיצרף זה, ואי אפשר להסבירה רק בתנודת ההכנסה הפנויה. קביעת הצריכה הפרטית היא בעיקרה תוצאה של שיקולים ארוכי טווח, המתבססים על זרם עתידי צפוי של הכנסה פנויה. שינויים בהכנסה הפנויה בשנה השוטפת מתבטאים רק בחלקם בצריכה הפרטית של אותה שנה, וברוך כלל, התנודות בצריכה הפרטית, במיוחד בצריכת מוצרים שוטפים, קטנות מהתנודות בהכנסה הפנויה, הן כלפי מעלה ובעיקר כלפי מטה. כך היה הדבר בשני העשורים הקודמים. בשנת 1980 היינו עדים לתופעה יוצאת דופן: הירידה בצריכה הפרטית בכלל ובצריכת מוצרים שוטפים בפרט היתה גדולה בהרבה מהירידה בהכנסה הפנויה. (ההכנסה הפנויה ירדה בכ-3 אחוזים לנפש, ואילו צריכת מוצרים שוטפים ירדה בכ-9 אחוזים לנפש.) לאור הירידה בהכנסה הפנויה בשנים 1979 ו-1980, לאור הירידה התלולה בשיעור החיסכון ב-1979 ועל רקע המדיניות המרסנת שנקטה בשנת 1980 — סביר היה לצפות לירידה מסוימת בצריכה הפרטית (בעיקר של מוצרים בני-קיימא), אולם לא בשיעור כה דרסטי. עוצמת הירידה בצריכה הפרטית בשנת 1980 נבעה, כנראה, מציפיות מוגזמות של הציבור לירידה בזרם העתידי של ההכנסה הפנויה; ציפיות אלה ניוונו מהחשש להחרפת השפל הכלכלי, שהשתרר במשק במחצית השנייה של 1979 ובתחילת 1980, חשש שנבע גם מניסיון הממשלה להגביר את מודעות הציבור לחומרת המצב הכלכלי. על רקע זה סביר להניח, שחלק מהגידול בצריכה הפרטית ב-1981 מאפיין תהליך התאמה מפצה לירידה התלולה של השנה הקודמת.

הירידה החריפה בצריכה הפרטית החלה ברביע האחרון של 1979. ירידה זו הקיפה את כל רכיבי הצריכה, ונמשכה עד אמצע 1980. בחלקה השני של 1980 הסתמנה עלייה, שהתחזקה לקראת סוף השנה, ובלטה בהגדלת רכישות של מוצרים בני-קיימא. העלייה בצריכה הפרטית נמשכה לכל אורכה של שנת 1981, והקיפה את כל הרכיבים. תוך קיום תחלופה מסוימת בין רכיבים לאורך הרביעים השונים של השנה: ברביע הראשון עלו בעיקר הרכישות של מוצרים בני-קיימא, ברביעים השני והשלישי הואטו רכישות אלה, ובמקביל עלתה צריכת מוצרים שוטפים ברביע האחרון של השנה ירדה צריכת המוצרים השוטפים, ונתחדשה העלייה ברכישות מוצרים בני-קיימא ובצריכת שירותים אחרים.

¹⁸ שני רכיבים אלו אינם נקבעים בידי הפרטים בשנה השוטפת: צריכת שירותי דיור היא בעיקרה זקיפה המחושבת לפי השינויים במלאי הדירות במשק, וצריכת מלכ"ר נקבעת על-פי חקציב המוסדות הכלולים בהגדרת המלכ"ר.

¹⁹ פרט לשנת 1980, שבה לא חל שינוי לנפש ברכיב זה.

לוח ב-5
סך הצריכה הפרטית, 1978 עד 1981

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת										
במחיר		בכמות				מחירים שוטפים				
1981	1980	1981	1980	1979	1978	1981	1980	1979	1978	
(אחוזים)		(אחוזים)				(מיליוני שקלים)				
110.4	153.1	8.6	-6.4	1.0	7.1	61,253	26,800	11,311	6,452	מוצרים שוטפים
96.8	89.7	39.0	-11.1	33.5	22.9	15,047	5,498	3,260	1,635	בני-קיימא
125.9	133.3	6.8	-1.3	6.1	8.3	31,362	12,999	5,648	3,110	שירותים אחרים
114.2	128.6	19.3	2.9	20.7	31.8	7,314	2,862	1,217	628	צריכת ישראלים בחו"ל
136.5	130.0	-1.0	-2.1	0.5	24.8	11,924	5,089	2,261	1,322	צריכת זרים בארץ (—)
110.3	138.5	13.8	-5.8	8.3	8.7	103,052	43,070	19,175	10,503	סך הצריכה הפרטית למעט מלכ"ר ודיור
145.8	106.5	3.7	4.6	4.3	4.9	31,458	12,339	5,714	2,520	דיור
125.1	116.1	2.1	0	4.1	3.2	15,240	6,628	3,067	1,553	מלכ"ר
118.4	129.3	10.5	-3.2	7.1	7.4	149,750	62,073	27,956	14,576	סך הצריכה הפרטית
121.1	133.7	7.8	-2.1	4.0	5.8	134,703	56,539	24,696	12,941	סך הצריכה הפרטית למעט בני-קיימא

כמחצית מהירידה בצריכת מוצרים שוטפים ב-1980 נובעת מירידה תלולה בסעיף מזון, משקאות וטבק (כ-7 אחוזים לנפש). עוצמת הירידה בסעיף זה מוסברת, בין היתר, בעלייה גדולה במחירו היחסי; עלייה זו נבעה ממדיניות הקטנת הסובסידיות על מוצרי יסוד, והביאה להקטנת הכמות הנצרכת ולהגדלת המשקל של סעיף זה בסך ההוצאה. בשנת 1981 נרשמה בסעיף זה עלייה מתונה (כ-4 אחוזים לנפש), התואמת את אופיו — היותו בעל גמישות הכנסה נמוכה. הגברת הסבסוד של מוצרי היסוד הביאה לירידת מחירו היחסי של סעיף זה, והקלה על הפרטים להגדיל את צריכתו, תוך הקטנת משקלו בסך ההוצאה. בסעיף המזון כולטת במיוחד התנודה החריפה בסעיף חלב ומוצריו. בשנת 1980 עלה מחירו היחסי בכ-50 אחוזים (יחסית למחיר סך הצריכה), והכמות הנצרכת ירדה בכ-16 אחוזים לנפש. לעומת זאת, בשנת 1981 ירד מחירו היחסי של סעיף זה בכ-30 אחוזים, והכמות הנצרכת עלתה בכ-8 אחוזים לנפש. תנודה חריפה זו היא תוצאה מן השינוי החד שחל במדיניות הסבסוד של מוצרי היסוד בשנתיים האחרונות. בצריכת משקאות חלה בשנת 1981 עלייה מתונה של כ-3 אחוזים לנפש, תופעה המוסברת בעליית המחיר היחסי של סעיף זה ובירידה במספר התיירים. (צריכת משקאות חריפים ירדה בכ-3 אחוזים לנפש.) הצריכה של דלק ומאור ירדה בכאחוז אחד לנפש. ירידה זו מבטאת, כנראה, התאמה

לווח ב' 6
תרומת הרכיבים העיקריים לסך הצריכה (לנפש), 1979 עד 1981

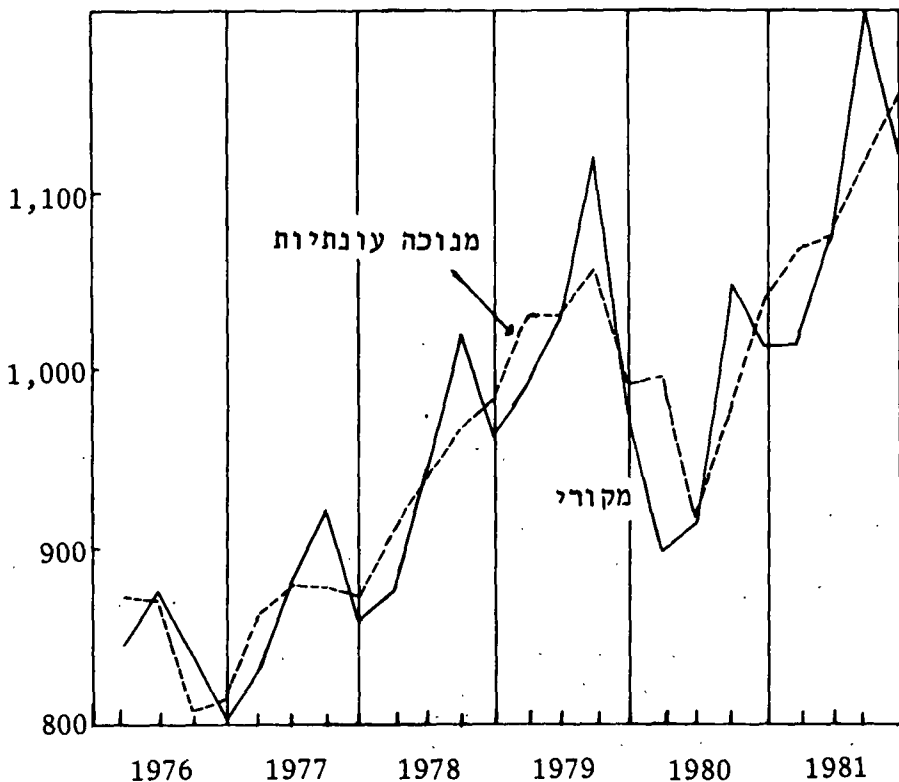
1981				1980				1979				
התרומה היחסית (אחוזים)	התרומה לשינוי בסך הכול	משקל ב-1980 (במחירי 1980) הכול	שינוי כמותי לנפש (אחוזים)	התרומה היחסית (אחוזים)	התרומה לשינוי בסך הכול	משקל ב-1979 (במחירי 1975) הכול	שינוי כמותי לנפש (אחוזים)	התרומה היחסית (אחוזים)	התרומה לשינוי בסך הכול	משקל ב-1978 (במחירי 1975) הכול	שינוי כמותי לנפש (אחוזים)	
36.3	3.7	0.557	6.6	-59.7	-4.6	0.539	-8.6	-16.3	-0.8	0.573	-1.5	מוצרים שוטפים
41.2	4.2	0.114	36.5	-28.6	-2.2	0.167	-13.2	83.7	4.1	0.135	30.2	בני קיימא
12.7	1.3	0.270	4.9	-11.7	-0.9	0.248	-3.7	18.3	0.9	0.251	3.5	שירותים אחרים
9.8	1.0	0.059	17.1	0	0	0.046	0.4	14.3	0.7	0.041	17.7	צריכת ישראלים בחו"ל
100	10.2	1.000	10.2	100	-7.7	1.000	-7.7	100	4.9	1.000	4.9	סך הצריכה למעט מלכ"ר ודיור (כולל צריכת זרים בארץ)

כפיגור לעלייה הגבוהה שנרשמה במחיר היחסי של סעיף זה בשנת 1980. אף-על-פי שב-1981 ירד מחירו היחסי של סעיף זה, נותר מחירו היחסי גבוה. קרוב למחצית הגידול בצריכה של מוצרים שוטפים בשנת 1981 נובע מעלייה בצריכת מוצרי הלבשה והנעלה — כ-21 אחוזים לנפש — בד בבד עם עלייה תלולה במחירו היחסי של סעיף זה ובמשקלו בסך ההוצאה לתצרוכת. עלייה זו היא בחלקה פיצוי על הירידה הרצופה, שחלה בסעיף זה בשנתיים האחרונות.

לאחר ירידה של כ-13 אחוזים לנפש בשנת 1980, גדלו בשנת 1981 הרכישות של מוצרים בני-קיימא בשיעור של כ-37 אחוזים לנפש. עיקר הגידול היה בתחילת השנה, והתרכז בסעיפים של ציוד למשק בית וכלי תחבורה אישיים. העלייה ברכישות בני-קיימא החלה למעשה עוד ברביע השלישי של 1980, כאשר עיקר ההאצה ברכישות חלה כבר ברביע האחרון של 1980. מדיניות הורדת המסים העקיפים, שהוחל בה בתחילת 1981, תרמה הן להגדלת ההכנסה הפנויה והן לירידה במחיר היחסי של מוצרים בני-קיימא, דבר שהגביר את העלייה ברכישות מוצרים אלו, שהם בעלי גמישות הכנסה וגמישות מחיר גבוהות. העלייה ברכישות מוצרים בני-קיימא בתחילת 1981, נשאה גם אופי של הקדמת רכישות, שנבעו מאי-הוודאות לגבי המשך מדיניות הורדת המסים על מוצרים אלו, מדיניות שנקבעה תחילה לחקופת זמן מוגבלת. חופעה זו מתבטאת בכך

דיאגרמה ב'1

סך הצריכה הפרטית (למעט מלכ"ר ודויר), 1976 עד 1981

שהגידול ברכישות בני-קיימא לא היה אחיד בכל הרכיבים לאורך התקופה הנדונה, וכן בעובדה שעיקר הגידול ברכישות ב-1981 אירע ברביע הראשון של השנה.

במשך שנת 1980 לא חל שינוי ריאלי ברכוש הציבור²⁰, אולם היחס בין הרכוש הפיננסי לרכוש הפיסי, למעט מוצרים בני-קיימא, גדל במדה ניכרת (עלה מ-0.30 ב-1979 ל-0.37 בסוף 1980). ייתכן שהגידול ברכישות מוצרים בני-קיימא בסוף 1980 ובתחילת 1981 מבטא בחלקו תהליך של התאמת הרכב תיק הנכסים²¹. במשך שנת 1981 היתה עלייה נוספת ביחס בין הנכסים הפיננסיים לנכסים האחרים (מ-0.37 ל-0.40), כנראה, כתוצאה מההזרמה המסיבית שהיתה בשנת 1981. יש להניח שהדבר תרם להגדלת רכישות בני-קיימא בסוף 1981, וייתכן שיחבטא בהגדלת רכישות בני-קיימא גם בשנת 1982.

בחינה של משקל רכיבי הצריכה בסך הצריכה על רקע שנים קודמות מלמדת, ששנת 1981 משתלבת היטב במגמה ארוכת טווח, שעיקרה ירידה במשקל המוצרים השוטפים, עלייה במשקל המוצרים בני-הקיימא ובצריכת ישראלים בחוץ לארץ, ויציבות יחסית במשקל שירותים אחרים.

בשתי השנים האחרונות עלה שיעור החיסכון מההכנסה הפנויה. עלייתו באה לאחר ירידה חלולה בשנת 1979. כך שבסך הכול אין שיעור החיסכון בשנתיים אלו חורג ממגמת היציבות היחסית, המאפיינת אותו משנת 1976 ואילך. יציבותו היחסית של שיעור החיסכון בשנים האחרונות בולטת על רקע התנודה המחזורית הארוכה, שחלה ביחס זה החל מסוף שנות ה-60 עד אמצע שנות ה-70. העובדה, שהשנתיים האחרונות אינן חורגות ממגמת היציבות האמורה, מחזקת את ההרגשה, שהתייצבות שיעור החיסכון בשנים האחרונות אינה תופעה מקרית, אלא ביטוי לתהליך של חזרה למגמה ארוכת טווח של שיעור חיסכון קבוע (אם כי ברמה נמוכה מזו של שנות ה-60).

5. היצוא²²

השנה נמשך הגידול ביצוא תוך גידול משקלו כתוצר. היצוא, למעט ענף היהלומים, התרחב השנה בכ-8 אחוזים, לאחר כ-6 אחוזים אשתקד. ביצוא היהלומים חל השנה צמצום ניכר (ירידה של כ-20 אחוזים בכמות היצוא). בהמשך לשפל בענף בשנתיים האחרונות. כך עלה השנה היצוא כולו (בערכו בשוק המקומי) רק בכ-4 אחוזים. תרומתו של היצוא לגידול התוצר העסקי נאמדת השנה בכ-2.5 אחוזים, בדומה לשנה הקודמת. והיא התמקדה גם השנה ביצוא התעשייתי (גידול של 13 אחוזים), שבו מתרכז רוב היצוא המתוחכם, לרבות יצוא כיטחוני. בהמשך למגמה המאפיינת את המשק הישראלי זה שנים רבות, עלה גם השנה חלקו של היצוא כתוצר. מגמה זו שלובה בכדאיות לייצר לשוקי היצוא, שבהם פוטנציאל ביקוש גדול, יחסית, לעומת השוק הישראלי הקטן. התמדתה של מגמה זו בולטת השנה על רקע התפתחויות, שהשפעתן אמורה היתה לפגוע ביצוא, הן מצד השוק המקומי והן מצד ההתפתחויות החיצוניות

²⁰ הכוונה לרכוש של הסקטור הפרטי הלא-פיננסי (ראה לוחות ח"ו וח"א').

²¹ תופעה דומה ארעה גם בשנת 1978. במשך שנת 1977 עלה היחס בין הנכסים הפיננסיים והנכסים האחרים. מ-0.33 ל-0.40 ובשנים 1978 ו-1979 היתה עלייה חלולה ברכישת בני קיימא (כ-25 אחוזים לנפש בממוצע לשנה) ובמקביל ירידה ביחס בין הנכסים הפיננסיים והאחרים מ-0.40 בסוף 1977 ל-0.30 בסוף 1979.

²² סעיף זה נדון כאן בקצרה. לפירוט נרחב של ההתפתחות ביצוא - ראה פרק ז' להלן.

בעולם. הביקוש המקומי הוחש השנה, והדבר הגביר את התחרות מצד השוק המקומי למוצרי אותם ענפים. מצד שני חלה בשנתיים האחרונות האטה בשוק העולמי, שיצרה תנאי צמיחה בלתי נוחים ליצוא הישראלי. נוסף על כך, נפגעה רווחיות היצוא לארצות אירופה, בשל התפתחות בלתי אחידה בשערי החליפין בעולם; במיוחד נפגעה רווחיות היצוא לארצות אירופה, בשל התפתחות לאירופה, בצד גידול ברווחיות לארצות יעד, שהמטבע שלהן התחזק (הדולר). התפתחות זו יוצרת אי-ודאות אצל היצואנים באשר למגמות בעתיד, ומדיניות שער חליפין אינה יכולה לפצות את המשק על כך. אם התפתחות זו תתמיד, ימצאו היצואנים פתרון חלקי בהסטות סחר לשווקים בעלי המטבעות החזקים, ואם תתרחש התפתחות הפוכה ומתקנת, יפוצו היצואנים ממילא. הפיצוי בדיעבד, שהעניקה השנה הממשלה ליצואנים לאירופה, משתלב במסר המתמיד שהיא מעבירה ליצואנים בישראל, בדבר נכונותה לפצות אותם, ולהמשיך ולקדם את היצוא בדרך זו או אחרת. מדיניות כזו עומדת בסתירה להתפתחות האופטימלית למשק, ואמורה לפגוע, בטווח הארוך, הן בצמיחת המשק והן במאזן התשלומים.

6. היבוא²³

ערך היבוא האזרחי בשוק המקומי עלה השנה ככמותו בכ-8 אחוזים, לאחר שירד אשתקד כ-10 אחוזים ויותר. הירידה בשנה שעברה הקיפה את מרבית סעיפי היבוא, אך שיקפה בעיקר את הצמצום הרב, שחל ברמת המלאי של המשק, בתגובה על הייקור הרב של האשראי. הגידול ביבוא בשנת 1981 התפרש גם הוא על רוב סעיפי היבוא, למעט יהלומים, ועלייה ניכרת במיוחד נרשמה ביבוא נכסי צריכה (50 אחוזים), בעידוד ישיר של מדיניות הורדת המסים עליהם; עם זאת, השפעת הגידול ביבוא נכסי צריכה על סך היבוא בדולרים היתה קטנה. גם השנה נשמרה רמת מלאי נמוכה, ובמלאי היהלומים חלה אף ירידה נוספת (כ-200 מיליון דולרים).

יבוא התשומות (למעט דלק ויהלומים) התרחב בכ-17 אחוזים, לאחר שפחת כשיעור דומה בשנה הקודמת, ונראה, כי רמתו היה נמוכה במעט מהמתחייב מרמת הפעילות ומהרכבה.

7. התוצר

התוצר המקומי גדל השנה בכ-4 אחוזים ומעלה, והתוצר העסקי — בכ-5 אחוזים ויותר. העלייה השנה משקפת בחלקה התאוששות מהרפיון בפעילות, ששרר במשך בשנת 1980, והתבטא בהאטה בגידול התוצר בשנה זו.

כמחצית מהגידול בתוצר העסקי תרמה השנה הצריכה הפרטית — 3 אחוזים ויותר, לאחר שהביאה לירידה של כ-2 אחוזים אשתקד. היצוא תרם גם השנה כ-2.5 אחוזים, בדומה לשנת 1980 — תרומה הקרובה למחצית הגידול של התוצר (ראה לוח ב'7).

²³ סעיף זה נידון כאן בקצרה. פירוט נרחב של התפתחות היבוא ראה בפרק ז' להלן.

לוח ב'7

התוצר הנובע¹ בסקטור העסקי, לפי שימושים סופיים, 1979 עד 1980

(אחוזים)

	התרומה לשינוי בתוצר הנובע			משקל השימושים בתוצר הנובע			
	1981	1980	1979	1981	1980	1979	1972
צריכה פרטית	3.4	-2.3	0.9	38.0	36.9	39.1	38.5
צריכה ציבורית	0.7	0.3	0	8.8	8.6	8.3	9.6
השקעה ²	-0.5	-0.8	1.5	14.9	16.3	17.1	24.7
סך כל השימושים המקומיים	3.6	-2.8	2.4	61.7	61.8	64.5	72.8
יצוא לחו"ל	2.3	2.5	2.0	35.1	34.9	32.3	25.1
מזה: יצוא למעט יהלומים	(2.6)	(2.4)	(2.2)	(33.9)	(33.2)	(30.8)	(24.0)
יצוא לשטחים	0	0.2	0	3.2	3.3	3.2	2.1
סך כל השימושים הסופיים ³	5.9	-0.2	4.5	100.0	100.0	100.0	100.0

(1) תוצר מקומי גולמי במחירי הייצור, למעט ענף השירותים של הסקטור הציבורי ומלכ"ר.

(2) כולל אומדן השקעה במלאי בשנים 1979, 1980, מייצור מקומי.

(3) לצורך התאמת השימושים לניתוח תשומה-תפוקה, והשפעתם על התוצר של הסקטור העסקי, נעשו הפחתות בשימושים השונים כדלקמן:

בצריכה הפרטית - זקיפת שירותי דיוור וחשלומי שכר של מלכ"ר; בצריכה הציבורית - תשלומי השכר של הסקטור הציבורי; ביצוא -

תקבולים לגורמי ייצור בחוץ לארץ, תקבולים והכנסות של גורמי ייצור מקומיים, וכן רכיב היבוא הישיר מכל השימושים.

המקור: ניתוח תשומה-תפוקה, שנערך בבנק ישראל, המתבסס על מקדמי תשומה-תפוקה, שנאמדו בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. עלי-פי שנת 1975/76, ונתוני השימושים הסופיים.

קצב גידולו של התוצר בשנים האחרונות נופל באופן משמעותי מהקצב שאיפין את המשק הישראלי בשנים עברו. ההאטה בצמיחה אירעה בד בבד עם ההאטה הכללית, שהתרחשה בכל העולם המערבי בעקבות משבר הדלק העולמי, משבר זה גרם לזעזוע בהתפתחות הכלכלית בעולם, להאצות בעלויות המחירים ולגידול באי-הוודאות כאשר להתפתחויות כביקוש ובהיצע. בישראל לכשה ההאטה בצמיחה והאצת האינפלציה צורה חריפה יותר. השלכות משבר הדלק היו כאן חמורות במיוחד, בשל היקפו של הגירעון במאזן התשלומים והרכבו. לכך חברה השפעת הגידול הרב, שחל בנטל הביטחון המקומי, בעקבות מלחמת יום הכיפורים. על רקע זה, התמקדו צעדי המדיניות הכלכלית בריסון מכוון של הפעילות, על מנת להאט את גידולו של היבוא, תוך שינוי מבני בייצור. במהלך השנים הבאות חלו שינויים תכופים במדיניות הכלכלית, במיוחד בשער החליפין, ואלה הגבירו את אי הוודאות כאשר להתפתחויות בעתיד.

במקביל, חלה תפנית במגמת גידול האוכלוסייה, בשל צמצום העלייה לארץ. קשה אמנם לקבוע, באיזו מדה קשורה תפנית זו בסיבות שאינן תלויות בהתפתחויות הכלכליות, ובאיזו מדה היא היתה תוצאת התפתחויות אלה, אך ניתן לומר, כי תפנית זו הקטינה את פוטנציאל הצמיחה של המשק. זאת ועוד: במהלך השנים חל שינוי בהרכב ההשכלתי של תוספת כוח העבודה בישראל: בעבר היתה התוספת עתירת כוח אדם בלתי מקצועי ובעל השכלה נמוכה, ואילו בשנים האחרונות הלכה ועלתה רמת ההשכלה של המצטרפים לכוח העבודה. מכאן שחל שינוי בכיוון היתרון היחסי של המשק, דבר שאמור לשנות את אפיק הצמיחה.

לעומת זאת, חל שינוי משמעותי במדיניות הממשלה בהתחלקות ההכנסות, בעקבות מדיניות רווחה חברתית מוצהרת. מתחילת שנות השבעים הלך ועלה היקף ההוצאה הממשלתית שנועדה

לוח ב' - 8

התוצר המקומי, גורמי הייצור, ופריזון הסקטור העסקי, 1960 עד 1981
(העלייה או הירידה (-) בכמות, אחוזים מעוגלים)³

	ממוצע 1960 - 1976		ממוצע 1976 - 1981		1976	1977	1978	1979	1980	1981
תוצר מקומי גולמי	10	3	0	-1	5	4	3	5		
תשומת העבודה	4	2	0	1	4	4	-1	2		
מלאי ההון (לתחילה השנה)	9	5	6	5	4	4	3	5		
יחס תוצר לתשומת עבודה	6	1	0	-1	1	1	-1	4		
יחס תוצר להון	1	-2	-6	-5	1	1	-1	-2		
פריזון נמדד ²	4	0	-2	-2	1	1	-1	2		

(1) כפי שנמדד מצד השימושים. לוח דומה, שבו התוצר העסקי נמדד מצד ענפי המשק - ראה בפרק ו'.
(2) משקל העבודה - 2/3 (חיסוב מקביל, כאשר משקל העבודה 1/2, נתן תוצאות דומות).
(3) החיסוב באחוזים לפני עיגולם.

לתשלומי העברה לפרטים, ולפיכך נאלצה הממשלה להעלות את שיעורי המס ברוטו על הייצור, מבלי שנטל המס הנקי ישתנה באופן משמעותי. כתוצאה מכך הוכפלו בקירוב שיעורי המסים ברוטו, ועלו לשיעור ממוצע של קרוב ל-50 אחוזים מהתוצר הלאומי הגולמי, בעוד שהמסים נטו נשארו ברמה של כ-20 עד 24 אחוזים מהתוצר בלבד. הגידול בשיעורי המסים הישירים והעקיפים ברוטו הוטל בעיקר על העבודה, גורם הייצור הראשוני והמרכזי של המשק. כך היה טמון במדיניות זו תמריץ שלילי לייצור, והוא השפיע על רמת הפעילות המקומית ועל אפשרויות התעסוקה.

בשנתיים האחרונות הושפעה רמת הפעילות, ככל הנראה, גם ממדיניות האשראי המרסנת החריפה, שהופעלה בתקופה זו. מדיניות זו כללה מגבלות כמותיות, שהיו אפקטיביות במרבית הזמן, ובשל ההזדקקות הרבה של הסקטור היצרני לאשראי לפעילותו, פגעו המגבלות הכמותיות בפעילות הסקטור העסקי, להוציא סקטור היצוא, שנפגע פחות.

ההחשה בפעילותו של הסקטור העסקי בשנת 1981 לא התבטאה בגידול הביקוש לעובדים. מספר המועסקים בסקטור זה עלה בכאחוז אחד בלבד, וכך נרשמה עלייה בפריזון העבודה ובפריזון הכולל - כ-3 אחוזים. עלייה זו אמנם גבוהה בהרבה מגידול הפריזון במשק בשנים האחרונות, אך אין בה עדיין כדי להצביע על מפנה חיובי בהתפתחות הפריזון במשק. לשינויים בפריזון יש משמעות בעיקר במסגרת ניתוח רב-שנתי, וניתוח מעין זה מורה, כי בשנים האחרונות חל גידול זעום בלבד בפריזון המשק.

האטה בגידול הפריזון בעשור האחרון מאפיינת לא רק את המשק הישראלי, אלא גם את רוב המשקים המערביים, וההסבר המקובל קושר חלק מהאטה זו במשבר הדלק ובתוצאות הנלוות אליו, אם כי חלק מההאטה עדיין אינו מוסבר. אשר למשק הישראלי, הובעה דעה, כי חלק מהירידה בפריזון נובעת מאי התאמה של ההון להאטה בצמיחה במשק, בין השאר בשל התמיכה המסיבית בו, שאיפיינה את השנים האחרונות. עם זאת מן הראוי לציין, כי לאור ההשערה בדבר אומדן מוטא כלפי מעלה של מלאי ההון (ראה לעיל) ייתכן שהשינוי בפריזון הנאמד מוטא קלות כלפי מטה.

לוח ב'-9
 התוצר הלאומי וההכנסה הלאומית, 1979 עד 1981
 (מחירים שוטפים)

העלייה בערך, שנה לעומת קודמתה						
1981	1980	1979	1981	1980	1979	
(אחוזים)			(מיליוני שקלים)			
136.9	134.6	87.5	237,098	100,085	42,664	1. התוצר הלאומי הגולמי במחירי שוק
109.0	128.9	90.6 ¹	28,112	13,448	5,875	2. מסים עקיפים על הייצור המקומי
437.4	96.6	96.2	15,967	2,971	1,511	3. סובסידיות לייצור המקומי
88.4	111.7	126.7	7,372	3,913	1,848	4. רכיב התמיכה בהלוואות הממשלה לייצור שוטף של הסקטור העסקי ¹
- 27.3	160.9	68.0	4,773	6,564	2,516	5. מסים עקיפים נטו (4) - (3) - (2)
148.4	132.9	88.9	232,325	93,521	40,148	6. תוצר לאומי גולמי במחירי גורמי ייצור
137.4	134.0	84.4	36,214	15,256	6,520	7. פחת
150.6	132.7	89.8	196,111	78,265	33,628	8. הכנסה לאומית ¹ (7) - (6)

(1) ראה הערה 24 בפרק זה.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב' 10
ההכנסה הפנויה, 1979 עד 1981
(מחירים שוטפים)

העלייה או הירידה (-) בערך לעומת השנה הקודמת						
1981	1980	1979	1981	1980	1979	
	(אחוזים)		(מיליוני שקלים)			
150.6	132.7	89.8	196,111	78,265	33,628	1. ההכנסה הלאומית ¹
134.7	178.5	124.9	7,686	3,275	1,176	2. ההכנסות המקומיות של הסקטור הציבורי מרכוש
137.4	134.0	84.4	36,214	15,256	6,520	3. פחת
148.9	131.6	88.0	224,639	90,246	38,972	4. ההכנסה הפרטית הגולמית מפעילות כלכלית
132.3	150.9	102.8	43,170	18,583	7,408	5. מס הכנסה
148.4	145.0	90.3	18,241	7,342	2,997	6. תשלומים לביטוח לאומי
136.9	149.2	99.0	61,411	25,925	10,405	7. סך המסים הישירים
145.9	139.3	76.7	47,358	19,257	8,047	8. תשלומי העברה נטו
152.0	128.3	82.5	210,586	83,578	36,614	9. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה ממקורות פנים
113.1	118.3	69.5	12,518	5,873	2,690	10. העברות לפרטים מחוץ לארץ
149.4	127.6	81.6	223,104	89,451	39,304	11. ההכנסה הפרטית הגולמית הפנויה מכל המקורות

(1) ראה הערה 24 בפרק זה.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ותוני בנק ישראל.

לוח כ"י-11
ההכנסה, הצריכה והחיסכון הפרטיים, 1978 עד 1981
 (מחירים שוטפים)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת											
בכמות, במונחי כוח קנייה			בערך								
1981	1980	1979	1981	1980	1979	1981	1980	1979	1978		
(אחוזים)			(מיליוני שקלים)								
15.3	— 0.5	1.9	152.0	128.3	82.5	210,586	83,578	36,614	20,059	1. ההכנסה הפרטית הפנויה ממקורות פנים	
14.2	— 0.8	1.4	149.4	127.6	81.6	223,104	89,451	39,304	21,646	2. ההכנסה הפרטית הפנויה מכל המקורות	
10.5	— 3.2	7.1	141.4	121.9	91.8	149,750	62,037	27,956	14,576	3. צריכה פרטית	
29.3	8.5	— 11.8	182.4	148.8	57.9	60,836	21,541	8,658	5,483	4. החיסכון הפרטי הגולמי ממקורות פנים	
22.5	5.3	— 10.4	167.6	141.6	60.5	73,354	27,414	11,348	7,070	5. החיסכון הפרטי הגולמי מכל המקורות	
(אחוזים)											
						28.9	25.8	23.6	27.3	6. שיעור החיסכון ממקורות פנים	
						32.9	30.6	28.9	32.7	7. שיעור החיסכון מכל המקורות	

(1) מנוכה במדד מחירי הצריכה הפרטית.

8. ההכנסות והחיסכון

המדיניות הפעילה של הממשלה השנה בתחום המסים, בעיקר במגזר התמיכות למוצרי יסוד, הביאה לעלייה ניכרת בהכנסה הפנויה של הפרטים. (ההכנסה הפנויה מכל המקורות עלתה בלמעלה מ-14 אחוזים במונחי כוח קנייה). הפרטים לא ראו את הגידול הניכר בהכנסתם כגידול פרמנטטי, וכך ייעדו רק את חלקו לגידול בצריכה הפרטית, ואת חלקו האחר – לגידול החיסכון. כתוצאה מכך גדל שיעור החיסכון הפרטי (בכ-3 נקודות האחוז), לאחר שגם בשנה הקודמת הוא עלה (בכ-2 נקודות האחוז).

בהתחלקות ההכנסות מפעילות כלכלית בין הכנסות משכר לבין אלה שלא משכר, חלה בשנים 1975 עד 1979 עלייה רצופה בחלקו של השכר; בשנתיים האחרונות הוא שב וירד, אם כי בשנת 1981 היה עדיין גבוה יותר מאשר בראשית העשור הקודם.²⁴

1981	1980	1979	1978	1977	1976	1975	
(א ח ו ז י ם)							
64	66	69	66	65	61	57	חלק השכר בהכנסה הלאומית
59	60	65	61	60	56	51	חלק השכר בהכנסת הסקטור העסקי

9. החיסכון הלאומי

שיעור החיסכון הלאומי של המשק, היינו חלק ההכנסה שעומדת לרשות המשק שלא נצרך (אם בידי הפרטים ואם בידי הממשלה), הוא אינדיקטור לפוטנציאל הצמיחה של המשק בעתיד. ההכנסה העומדת לרשות המשק מורכבת מההכנסה שהמשק מייצר ומהתקבולים החד-צדדיים שהוא מקבל מחוץ לארץ. המשק הישראלי מתאפיין בהיקף ניכר של העברות חד-צדדיות מחוץ לארץ לפרטים או לממשלה, העברות, המאפשרות לו לקיים רמת צריכה (פרטית וציבורית) גבוהה, יחסית, עם חיסכון מקומי לא-גבוה.²⁵

בחנית שיעורי החיסכון הלאומי הגולמי מתוך ההכנסה העומדת לרשות המשק (ראה לוח ב-12) מלמדת, כי בתחילת שנות השישים היה החיסכון גבוה במיוחד. תרמו לכך התקבולים החד-צדדיים הניכרים, שקיבלו הפרטים והממשלה מחוץ לארץ באותה תקופה. נראה, שהציבור ראה בחקבולים אלה הכנסה בעלת אופי חולף, ועל-כן שיעור החיסכון מהם גבוה במיוחד. מלחמת ששת הימים הביאה לירידה בשיעור החיסכון הלאומי, ובעקבותיה התייצב חיסכון זה על כ-12 אחוזים, עד סוף שנות השישים. בשנות השבעים הראשונות עלה שיעור החיסכון

²⁴ השנה החלה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לחקן את אומדן רכיב התמיכה בהלוואות הממשלה לייצור השוטר של הסקטור העסקי. זוהי התמיכה הגלומה במתן ביטוח שער והצמדה. שניתנה הן להשקעות והן לייצור שוטר. בשלב זה הנתון כולל עדיין גם תמיכה שכבר הובאה בחשבון בתוצר מצד ההשקעות. לכן ההכנסה הלאומית בשנים 1975 עד 1981 מוטה כלפי מעלה, וחלקו של השכר בהכנסה מאז 1975 מוטה כלפי מטה.

²⁵ שיעור החיסכון הגולמי מהתוצר נמוך משיעור החיסכון הלאומי מההכנסה העומדת לרשות המשק, והוא היה שלילי במרבית השנים האחרונות 3.7, - 1.1, - 0.9 ו-2.3, - בשנים 1978, 1979, 1980 ו-1981, בהתאמה.

לוח ב' 12

שיעור החיסכון הלאומי מההכנסה העומדת לרשות המשק¹, 1960 עד 1981

(אחוזים)

		ממוצע — 1976			ממוצע — 1971			ממוצע — 1967		ממוצע — 1960	
1981	1980	1979	1978	1975	1974	1973	1970	1964			
10	14	14	13	10	15	21	12	20	שיעור החיסכון הלאומי הגולמי		
									שיעור החיסכון הלאומי		
3	8	8	8	6	11	17	10	18	בניכוי הגרט		
-3	1	1	1	-1	6	12	4	13	שיעור החיסכון הנקי		

(1) ההכנסה העומדת לרשות המשק היא סכום החוצר הלאומי הגולמי וההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ (בניכוי תשלומי ריבית של הסקטור הציבורי נטו) בשער-חליפין אפקטיבי.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הציבורי בנק ישראל.

הלאומי כמדה ניכרת, אולם בעקבות מלחמת יום הכיפורים ירד בתלילות, והגיע תוך שנתיים לכמחצית מהשיעור שאיפיינ אותו בתחילת שנות השבעים. בשנים האחרונות עלה במקצת והיה, בממוצע, כ-13 אחוזים בשנים 1977 עד 1981 — שיעור דומה לזה ששרר בשנות הצמיחה שלאחר המיתון של שנות השישים — ובשנה האחרונה שב וירד. שינויים דרסטיים בשיעור החיסכון הלאומי נגרמו תמיד כתוצאה מתנודות בחיסכון הציבורי. כך עלתה הצריכה הציבורית, בעטייה של מלחמת ששת הימים, ללא שינוי תואם בהכנסות הסקטור הציבורי, וגם בעקבות מלחמת יום הכיפורים גדל עודף הביקוש של הממשלה בשל העלייה בצריכה הציבורית. השנה חל גידול דרסטי בעודף הביקוש המקומי של הממשלה — רובו ככולו כתוצאה מהעלאת שיעור התמיכות במוצרי היסוד. נוסף על כך גרשמה עלייה ביבוא הביטחוני הישיר, שלא לוותה בגידול במענקים מחוץ לארץ. כך ירד שיעור החיסכון הציבורי משיעור שלילי של 7 אחוזים בשנים 1979 עד 1980 לשיעור שלילי של 13 אחוזים השנה.

לכאורה נראה, כי שיעור החיסכון הלאומי אינו נמוך מדי, למעט שנת 1981, שהיא שנה חריגה שאינה מצביעה על מגמה, אולם התפתחות שיעור החיסכון הלאומי הנקי (השווה להשקעה הלאומית הנקייה) מצביעה על תמונה שונה (ראה לוח ב' 12). שיעור זה ירד בשנים האחרונות, והגיע לרמה נמוכה מאוד. ירידה זו משקפת מלאי הון מתבלה, שכנגדו לא עומד חיסכון חדש. כך אין שיעור החיסכון הגולמי מספיק לשם חידוש מלאי ההון הקיים, ולשם הרחבתו בקצב שידענו בעבר. נראה, כי בשיעור החיסכון הפרטי לא היה כדי לפנות מקורות לצריכה ציבורית כה גדולה, ולהבטיח צמיחה מהירה בעתיד גם יחד.

לוח ב' 13

שיעור החיסכון הגולמי - הלאומי, הציבורי והפרטי, מההכנסה העומדת לרשות המשק
1971 עד 1981

ממוצע - 1971	1981	1980	1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	1971	ממוצע - 1960	1969
(א ח ו י ט)													
15	10	14	14	11	14	13	10	15	20	24	19	20	שיעור החיסכון הלאומי הגולמי
-9	-13	-7	-7	-11	-6	-5	-17	-14	-8	-3	-8	-3	שיעור החיסכון הציבורי הגולמי
24	24	21	21	22	21	18	27	29	27	26	27	23	שיעור החיסכון הפרטי הגולמי

(1) ראה הערה ללוח ב' 12 לעיל.

לוח ב"א'
העלייה או הירידה (—) בכמות המקורות והשימושים, 1971 עד 1981

1981	1980	1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	1971	
(אחוזים)											
4.6	2.7	3.0	4.1	1.9	1.3	3.0	4.6	4.1	12.3	11.1	התוצר הלאומי הגולמי
9.8	-6.6	3.5	10.6	-2.0	-3.0	4.2	2.4	33.6	1.7	10.9	היבוא ¹
7.9	-10.8	10.6	6.0	6.9	2.2	-3.4	9.0	17.0	4.0	19.1	יבוא אזרחי
6.4	-1.0	3.6	6.8	-0.2	-0.4	3.7	3.6	14.2	8.6	11.0	סך המקורות
10.5	-3.2	7.1	7.4	4.2	4.3	0.3	7.6	8.2	9.9	5.8	הצריכה הפרטית
7.7	7.6	-8.7	12.1	-13.5	-10.4	9.9	2.1	46.3	-1.8	1.2	הצריכה הציבורית
											הצריכה הציבורית למעט
2.8	1.7	1.9	2.5	-1.6	-5.2	-0.9	14.0	19.1	1.2	10.3	יבוא ביטחוני ישיר
-1.0	-17.4	12.8	1.1	-7.4	-12.5	4.2	-4.2	5.3	12.8	21.8	ההשקעה הגולמית המקומית
											השימושים המקומיים למעט
6.5	-5.4	7.2	4.9	0.1	-2.4	1.1	5.7	9.5	8.9	10.8	יבוא ביטחוני ישיר
3.9	6.3	3.3	5.2	11.7	16.2	2.0	5.9	4.9	12.5	23.8	ערך היצוא בשוק המקומי ²
											סך השימושים למעט
5.8	-2.3	6.2	5.0	3.0	1.7	1.3	5.7	8.5	9.7	13.4	יבוא ביטחוני ישיר
6.4	-1.0	3.6	6.8	-0.2	-0.4	3.7	3.6	14.2	8.6	11.0	סך השימושים
-7.5	2.6	24.8	14.7	-23.2	3.3	18.3	-6.3	56.1	5.1	11.4	תשלומים לגורמי ייצור בחו"ל נטו
4.2	2.7	3.7	4.4	1.0	1.4	3.4	4.3	5.0	12.1	11.1	התוצר המקומי הגולמי
											התוצר המקומי הגולמי של
5.3	3.0	3.5	4.5	0.0	0.5	2.9	3.7	2.0	13.9	12.4	הסקטור העסקי ³

(1) ראה הערה 1 ללוח ב"א'.
 (2) ראה הערה 2 ללוח ב"א'.
 (3) ראה הערה 3 ללוח ב"א'.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

**לוח ב'-א'
אומדן ההשקעה בענפי משק לפי הסקטור היוזם¹, 1977 עד 1981**

אומדן 1981	1981	1980	1979	1978	1977	
(מיליוני שקלים, מחירים שוטפים)	(—) העלייה או הירידה בכמות					
א. מכנים						
5,851	-13.1	-20.7	-5.1	-1.0	-5.7	1. סקטור ציבורי ²
2,472	1.7	3.8	-8.2	7.5	6.0	2. חברות סקטור ציבורי ³
8,323	-8.7	-14.7	-5.9	1.0	-3.2	3. סקטור ציבורי וחברותיו
2,480	0.5	-2.0	-9.4	5.2	-2.1	4. סקטור פרטי
10,803	-6.7	-12.2	-6.7	1.8	-3.0	5. סך המיכנים
ב. ציור						
3,784	23.0	-13.3	22.1	26.6	-22.1	1. סקטור ציבורי
4,601	-6.8	9.2	7.5	5.6	-0.6	2. חברות סקטור ציבורי
8,385	5.9	-1.7	14.1	14.2	-10.6	3. סקטור ציבורי וחברותיו
9,031	8.9	-20.9	21.0	11.9	-11.0	4. סקטור פרטי
17,416	7.6	-13.3	18.2	12.8	-10.8	5. סך הציור
ג. מיכנים וציור						
9,635	-0.2	-18.2	2.6	5.5	-10.2	1. סקטור ציבורי
7,073	-3.7	7.2	1.0	6.4	2.0	2. חברות סקטור ציבורי
16,708	-1.7	-9.0	2.0	5.8	-6.1	3. סקטור ציבורי וחברותיו
11,511	7.2	-17.6	14.4	10.3	-9.1	4. סקטור פרטי
28,219	2.1	-12.9	7.2	7.7	-7.3	5. סך מכנים וציור

(1) השקעות בענפי משק למעט כלי תחבורה.
 (2) כולל גם מלכ"ר ומפעלים ממשלתיים (רכבת, נמלים, שדות תעופה ורואר), וכן ההשקעות בכבישים, בייעור ובהכשרת קרקע וחלק מציד הבנייה.
 (3) חברות הסקטור הציבורי כוללות: חשמל, מים. אומדן ההשקעה בענפים כימיה ומתוצרי נפט ומכרות ומחצבים, ואומדנים על השקעות נוספות של חברות ממשלתיות בתעשייה, תחבורה ושירותים.
 המקור: בנק ישראל.

לוח ב' - 3א'
האשראי לזמן בינוני וארוך לפי ייעוד, 1979 עד 1981
(מיליוני שקלים, מחירים שוטפים)

העלייה או הירידה (-) הכמותית ¹ לעומת השנה הקודמת		1981	1980	1979	
3.1	-2.0	16,172	6,898	3,285	1. אשראי לסקטור העסקי
43.1	-31.7	5,804	1,805	1,212	תעשייה
6.8	-13.1	2,994	1,130	601	חקלאות
26.3	-18.2	982	329	194	בנייה
-21.8	33.9	6,391	3,634	1,278	ענפי משק אחרים
15.8	-9.1	7,952	2,942	1,261	2. אשראי למשקי בית
0.9	13.6	4,222	1,793	615	אשראי מוכוון
39.1	-30.7	3,730	1,149	646	אחר
4.5	-29.1	2,073	860	545	3. אשראי לרשויות המקומיות
-20.3	-19.4	567	312	174	4. אשראי למוסדות לאומיים
5.9	-9.9	26,740	11,012	5,265	5. סך האשראי (1) עד (4)

(1) כל סעיף מנוכה במדד מחירי ההשקעה המתאים.
המקור: בנק ישראל.

לוח כ"א'
מימון ההשקעות בתעשייה¹, 1979 עד 1981

העלייה או הירידה (-) בכמות		מיליוני שקלים מחזרים שוטפים			
1981	1980	1981	1980	1979	
(אחוזים)					
43.1	- 31.7	5,804	1,805	1,212	אשראי לזמן בינוני וארוך
0.2	- 33.5	2,146	953	657	מוה: הלוואות פיתוח
		113	116	-	הנפקת אג"ח דולריות
6.2	- 2.8	1,138	477	225	מענקים להשקעה
		303	793	348	מימון עצמי (כולל טעויות והשמטות)
2.6	- 18.0	7,358	3,191	1,785	סך ההשקעה בתעשייה
התפלגות הלוואות הפיתוח לפי סוגי הצמדה					
		(א ח ר ז י ס)			
		15.5	22.6	86.1	לא צמוד
		47.9	64.0	13.9	תנאי צנרת
		36.6	13.4	-	הצמדה מלאה

(1) ראה הערה 13 בפרק זה.
המקור: בנק ישראל.

**לוח ב'־א'
צריכת מוצרים שוטפים, 1978 עד 1981**

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						מחירים שוטפים (מיליוני שקלים)				
במחיר		בכמות								
1981	1980	1981	1980	1979	1978	1981	1980	1979	1978	
98.6	163.5	6.1	-4.6	1.9	4.7	37,648	17,858	7,106	3,964	מזון, משקאות וטבק
111.8	196.7	1.3	0	2.9	5.6	6,292	2,934	989	546	דלק ומאור
										הלבשה, הנעלה
152.0	103.3	23.2	-10.7	-4.4	17.9	10,443	3,363	1,853	1,170	וחפצים אישיים
126.2	126.4	14.8	-14.3	3.2	6.1	6,870	2,645	1,363	772	מוצרים אחרים
										סך כל צריכת מוצרים
110.4	153.1	8.6	-6.4	1.0	7.1	61,253	26,800	11,311	6,452	שוטפים

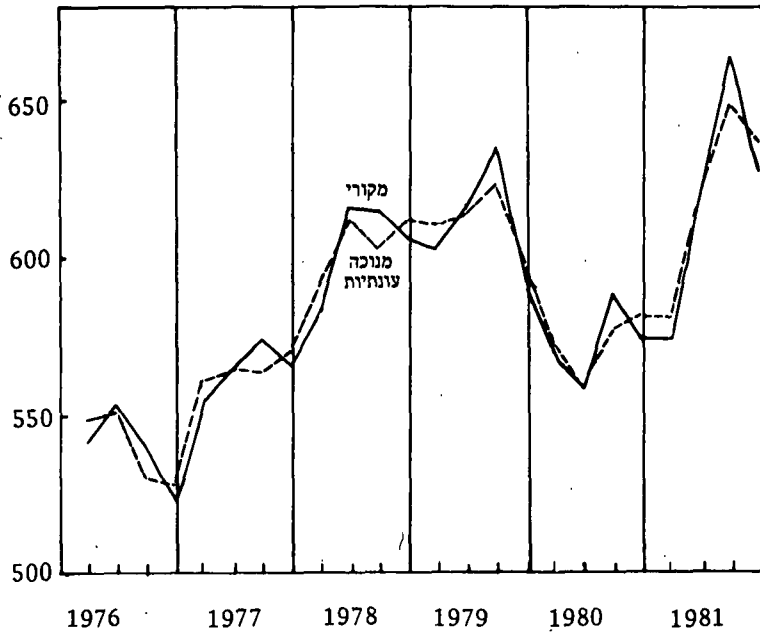
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

**לוח ב'־א'
רכישת מוצרים בנייקיימא, 1978 עד 1981**

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						מחירים שוטפים				
במחיר		בכמות								
1981	1980	1981	1980	1979	1978	1981	1980	1979	1978	
										(מיליוני שקלים)
										(אחוזים)
122.7	103.4	22.8	-15.7	1.5	9.6	3,819	1,397	815	496	ריהוט
74.9	91.5	22.9	7.9	52.8	31.8	6,911	3,216	1,556	733	ציוד למשק בית
118.4	118.7	123.4	-54.5	43.1	29.8	4,317	885	889	406	כלי תחבורה אישיים
										סך כל רכישות מוצרים בנייקיימא
96.8	89.7	39.0	-11.1	33.5	22.9	15,047	5,498	3,260	1,635	

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

דיאגרמה ב' 2
צריכת מוצרים שוטפים, 1976 עד 1981

דיאגרמה ב' 3
רכישת מוצרים בני־קיימא, 1976 עד 1981

